

„Ca să se poată izbăvi cineva de starea sa păcătoasă și să treacă la o stare a vieții și viețuirii virtuoase, este de trebuință, în afara altor mijloace pe care Biserica le are la dispoziție, să se roage sau, mai bine-zis, să se roage neîncetat, cerând mereu ajutorul lui Dumnezeu, înaintând tot mai mult în «dumnezeiasca stare de rugăciune», după cum o numește Sfântul Nil, care înseamnă o împărtășire continuă și o legătură vie cu Dumnezeu.“

Arhimandrit Evsevios Vittis

„Mari figuri duhovnicești s-au hrănit din textul acesta și l-au folosit ca hrană duhovnicească obștească, prin faptă și prin cuvânt, pentru generații și generații de monahi și de creștini credincioși. Așa și preaduhovnicescul sfânt al vremurilor mai noi, Sfântul Nicodim Aghioritul, a găsit textul acesta foarte potrivit pentru hrana duhovnicească a monahilor și creștinilor ortodocși și pentru povățuirea lor și l-a cuprins în faimoasa colecție a Filocaliei.“

Arhimandrit Evsevios Vittis

ISBN 978-973-85817-9-1

TÂLCUVIRI LA FILOCALIE

4

SFÂNTUL NIL ASCETUL

TÂLCUVIRI LA FILOCALIE

4

Arhimandrit Evsevios Vittis

SFÂNTUL NIL ASCETUL
despre rugăciune

„Precum cel mai de preț dintre toate simțurile este vederea, așa cea mai dumnezeiască dintre toate virtuțile este rugăciunea.“

Sfântul Nil Ascetul

TÂLCUIRI LA FILOCALIE

4

SFÂNTUL NIL
SINAITUL

SFÂNTUL NIL ASCETUL

ARHIMANDRIT
EVSEVIOS VITTIS

DESPRE RUGĂCIUNE
TÂLCUIRE LA SFÂNTUL NIL

Traducere din limba greacă de
Ierom. Agapie Corbu

Traducere după: ΑΡΧΙΜ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΒΙΤΤΗ, "ΕΙΣ ΥΨΟΣ ΝΟΗΤΟΝ…",
«Λόγος περὶ προσευχῆς» τοῦ Ἁγὶου Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ „ΑΠΟΣΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ", Ἔκδοσις Γ΄, 1992

Traducătorul și Editura Sf. Nectarie mulțumesc
Editurii Apostoliki Diakonia a Bisericii Ortodoxe a Greciei
și Părintelui Evsevios
pentru îngăduința publicării acestei cărți în limba română

Coperta şi supracoperta: Dana Moroiu, Corneliu Alexandrescu

Imagine supracoperta I: Sf. Nil Ascetul - icoană
Supracoperta IV: Ornament de pe ferecătura icoanei „Hristos
Pantocrator", sec. XVIII, Mănăstirea Vatopedi - detaliu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
EVSEVIOS VITTIS, arhimandrit
Sfântul Nil Sinaitul : despre rugăciune / arhimandrit
Evsevios Vittis ; trad.: ierom. Agapie. - Arad : Editura Sfântul
Nectarie, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-85817-9-1

I. Agapie, ieromonah (trad.)

235.3 Nil Sinaitul

Prolog

„Călugărul fără rugăciune este ca soldatul fără armă în război", îmi spunea adeseori Gheronda Iosif Vatopedinul, la începutul vieţii mele monahale. Am înţeles acest cuvânt abia cu trecerea anilor, când am văzut că viaţa creştină autentică tinde să se desfăşoare în alt plan al existenţei, unde mintea, în drumul ei spre Dumnezeu, se întâlneşte cu puterile stăpânitorului lumii acesteia. Lupta creştinului poate fi dusă numai de către cel ce a dobândit rugăciunea prin care biruieşte puterile întunericului. „Rugăciunea este Dumnezeu", spune Sfântul Grigorie Sinaitul, arătând că ea este un dar de Sus, este harul care lucrează în mintea mea, în duhul meu, în inima mea, în trupul meu. Dar, pentru ca atotputernicul har dumnezeiesc să poată lucra în mine, să poată rămâne în mine, e nevoie să găsească în mine structuri potrivite lui. Acestea iau naştere prin modelarea minţii mele după învăţăturile lui Hristos, după poruncile lui Dumnezeu, care ne sunt toate înfăţişate practic în scrierile filocalice. Începem cu ascultarea şi păzirea cuvântului lui Hristos, în cazul monahilor mijlocit de Stareţul lor, şi apoi, în măsura absorbirii acestui cuvânt, a duhului şi a puterii lui, în măsura modelării noastre de către El, suntem îndreptăţiţi şi în măsură să purtăm povara adevăratei rugăciuni şi să ducem biruitor lupta duhovnicească. Hristos cel înviat este Cel ce biruie în noi moartea şi pe stăpânitorul morţii, dar poate face aceasta doar în măsura în care noi ne micşorăm, pentru ca El să crească. Cultura rugăciunii e o şcoală care ţine toată viaţa. E o lucrare în care s-au adâncit monahii, din a căror nepreţuită experienţă se pot adăpa toţi creştinii. Una dintre primele lecţii e să înţelegi că nu e acelaşi lucru a te ruga cu a avea rugăciune.

Scrierea filocalică a cărei tâlcuire o prezentăm în al patrulea volum din seria de *Tâlcuiri la Filocalie* cuprinde experienţa rugăciunii Părinţilor

pustiei transpusă în *153 de capete despre rugăciune*. Acestea sunt prezente în volumul I al *Filocaliei* românești sub numele lui Evagrie Ponticul (†399). În *Filocalia* greacă, ele sunt puse sub numele lui Nil Ascetul (†430). Părintele Stăniloae, traducătorul în românește al *Filocaliei*, întemeindu-se pe evidențe interne și pe date istorice, urmând cercetărilor contemporane întreprinse de autori ortodocși, dar și neortodocși, redă această scriere autorului ei real, Evagrie. Acesta din urmă, fiind condamnat la Sinodul V Ecumenic (553) pentru anumite greșeli teologice, a fost îndepărtat din bibliotecile mănăstirești. Totuși, datorită valorii unice și incontestabile a operei sale, unele scrieri au fost salvate, fiind puse sub numele lui Nil Ascetul. Dar toate traducerile siriace ale celor *153 de capete despre rugăciune*, traduceri anterioare Sinodului V, îl au ca autor pe Evagrie. Valoarea duhovnicească și teologică a scrierilor lui Evagrie, care condensează în mod teologic experiența mistică a asceților pustiei Egiptului, expusă într-o perspectivă influențată, deopotrivă, de teologia alexandrină și capadociană, o dovedesc *Capetele despre dragoste* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, care adeseori sunt o parafrazare a lui Evagrie.

Tâlcuirea de față este o extinsă și detaliată explicare a celor *153 de capete despre rugăciune*, gândită de autorul ei ca o introducere extinsă la *Capetele* însele. De aceea ea premerge textului capetelor. În tâlcuirea sa, autorul nu-l pomenește pe Evagrie, ci pe Sfântul Nil Ascetul. Deși în întreaga teologie ortodoxă paternitatea evagriană a acestei scrieri este de acum unanim recunoscută, chiar și într-un mediu extrem de exigent și de rezervat față de „noutățile" cercetărilor cum este cel athonit (prin Părintele Teoclit Dionisiatul[1]), am respectat atât în titlu, cât și în restul traducerii, opțiunea Părintelui Evsevios, autorul tâlcuirii, pentru Sfântul Nil.

Traducătorul

[1] Vezi Teoclit Dionisiatul, *Introducere* la *Cele 153 de capete despre rugăciune*, (în lb. greacă), Ed. Spileoti, Atena.

Notiță introductivă

În această carte urmărim să analizăm și să abordăm oarecum metodic *Cuvântul despre rugăciune* al Sfântului Nil Ascetul. Textul se găsește, printre altele, și în *Filocalie*[1]. Specialiștii spun că acest foarte frumos *Cuvânt* aparţine lui Evagrie Ponticul, dar, din diferite motive, a circulat sub numele Sfântului Nil, care a fost un ascet și un important autor de texte duhovnicești. Noi însă nu facem aici o lucrare de specialitate, teologico-filologică, nici o analiză potrivită cerinţelor unei teze academice și nici nu ne adresăm unor cititori de specialitate, astfel încât să fie nevoie să intrăm în sfera unor asemenea probleme, precum cercetarea identităţii autorului unui text care a circulat sub alt nume etc. Lăsăm această problemă și tot ce e legat de ea pe seama specialiștilor, ca fiind mai potriviţi. Pe noi ne interesează mai mult cuprinsul acestui *Cuvânt* foarte duhovnicesc, care este și foarte ziditor și ne ajută nespus să intrăm mai adânc în duhul și în făptuirea „adevăratei și duhovniceștii rugăciuni". Ne îndestulăm cu faptul că mari figuri duhovnicești s-au hrănit din textul acesta și l-au folosit ca hrană duhovnicească obștească, prin faptă și prin cuvânt, pentru generaţii și generaţii de monahi și de creștini credincioși. Așa și preaduhovnicescul sfânt al vremurilor mai noi, Sfântul Nicodim Aghioritul, a găsit textul acesta foarte potrivit pentru hrana duhovnicească a monahilor și creștinilor ortodocși și pentru

[1] Aflat însă sub numele lui Evagrie Ponticul, în *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârșirii*, vol. 1, trad. rom. de pr. prof. acad. dr. Dumitru Stăniloae), Editura Harisma, 1993, pp. 102-127 [de aici, pentru *Filocalia românească*, sigla *FR*. De asemenea, pentru textele din Sfânta Scriptură am folosit *Biblia*, Ediţia Sfântului Sinod, 1914.] (n.tr.)

povăţuirea lor și l-a cuprins în faimoasa colecţie a *Filocaliei* sub numele Sfântului Nil. Girul duhovnicesc al Sfântului Nicodim și neîndoielnica sa duhovnicie ortodoxă sunt o chezășie a vredniciei acestui text, care ne-a fost transmis sub numele Sfântului Nil. Așadar, primim *Cuvântul despre rugăciune* așa cum îl găsim în *Filocalie* și ne străduim, pe cât ne stă în putinţă, să gustăm mai mult din duhovnicia cu care ne îmbie și din povăţuirea către minunatul tărâm al „rugăciunii curate și duhovnicești“ sau „văzătoare“ sau „înţelegătoare“[2].

Această rugăciune, mai cu seamă în forma și desfășurarea ei desăvârșită pe care a avut-o sub povăţuirea Duhului Sfânt de-a lungul veacurilor, până s-a cristalizat la urmașii epocii în care au fost scrise capetele *Cuvântului despre rugăciune*, constituie expresia cea mai adâncă și mai autentică de rugăciune în sânul sfânt al duhovniciei monahale ortodoxe. Această duhovnicie dă tonul întregii duhovnicii a Bisericii noastre.

Desigur că tema rugăciunii „duhovnicești“ sau „adevărate“ este foarte cuprinzătoare. Așa că nu numai hotarele acestei scurte *Notiţe*, dar nici întreagă această lucrare a noastră nu sunt destule spre a cuprinde, fie și pe scurt, întregul ei. Și nici cel ce scrie aceste rânduri nu află întru sine îndreptăţire pentru o temă atât de adâncă. Ne vor grăi însă, într-o oarecare măsură, înseși paginile textului acestei scrieri ascetice, în care are cuvântul cineva foarte îndreptăţit spre a vorbi despre rugăciune, adică Sfântul Nil. Cartea noastră este, de fapt, o introducere la însăși scrierea Sfântului Nil, pe care cititorul o poate găsi și la sfârșitul volumului de faţă. Ceea ce scriem aici ca introducere, mai bine-zis ca „prochimen“ (gr. προ-κείμεν – „ceea ce premerge unui text“), ca text ce stă înaintea altuia, poate fi considerat ca urmărind să lămurească anumite elemente ale textului Sfântului Nil însuși, precum și să aducă informaţii în jurul chestiunilor de ordin mai tehnic, legate fie de *Cuvântul* Sfântului, fie de modul în care s-a făcut analiza și s-a structurat cuprinsul.

Cuvântul despre rugăciune al Sfântului Nil cuprinde 153 de capete (din motive de spaţiu, în continuare prin „capete“ vom înţelege capetele acestui *Cuvânt*). „Capetele“, sau modalitatea înfăţișării ideilor sub forma unor scurte sentinţe numite „capete“, este o formă filologică de elaborare

[2] Vezi Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuire la Sfântul Isihie. Despre trezvie*, coll. *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. 3, Ed. Sf. Nectarie, Arad, 2008, nota 1, p. 16.

a unei scrieri, modalitate pe care a introdus-o Evagrie Ponticul, monah și autor de lucrări monahale duhovnicești. Această formă de expunere a ideilor au imitat-o și alţi autori duhovnicești, precum Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Marcu Ascetul, Isihie Prezviterul, Sfântul Nil și mulţi alţii. Aceste „capete" sunt, de obicei, texte de mică întindere și mai multe la un loc, formând și aparţinând unei unităţi scriitoricești mai mari. Adesea, un astfel de „cap" poate să fie o simplă frază sau chiar numai o invitaţie ușoară, laconică – un adevărat aforism – în care se expune un punct de vedere, un fapt, o idee etc., toate în legătură cu subiectul general al întregului text căruia îi aparţine, dar având și o astfel de libertate, încât nu e obligatorie continuitatea între un cap și următorul. Adesea se întâmplă ca un cap să pară, oarecum, fără legătură cu tema centrală care se vede în titlul colecţiei de capete. Există însă întotdeauna o legătură de adâncime între ce se spune în fiecare cap și tema întregului grup de capete ale unui *Cuvânt*, așa cum se întâmplă și în cazul *Cuvântului despre rugăciune*. Astfel că un cap trebuie citit încadrat în textul său duhovnicesc, dacă vrem să-l înţelegem corect. Altfel, s-ar putea să ni se pară străin și artificial prezent în text, și atunci e firesc să fie răstălmăcit. Acest principiu e valabil și pentru fiecare cap din *Cuvântul despre rugăciune* al Sfântului Nil, de care ne vom ocupa în această carte.

Scopul pentru care au fost alcătuite *Capetele* Sfântului Nil e pur duhovnicesc și practic, așa cum nădăjduim că se vede și din modul în care au fost scrise. Tot ceea ce a dobândit cu privegheri de toată noaptea, cu posturi, cu nevoinţă, de multe ori mai presus de om, cu lacrimi fierbinţi de străpungere, cu preaadâncă tânguire duhovnicească a inimii, cu fierbinte căutare a cerului, cu suspine negrăite, poate cu căderi și nereușite la început, dar și cu adâncă și cutremurătoare și pe măsură pocăinţă apoi, cu sfinte citiri și studiu duhovnicesc, cu contemplaţii și cu lepădarea de toate pentru a moșteni totul [37], astfel încât „viaţa cea nouă" și „făptura cea nouă" în Hristos să devină realitate în sufletul pustnicului rugător, tot ceea ce a fost astfel câștigat a fost și așezat în „capete". Iar aceasta „ca să-i facă biruinţa neostenicioasă și să-l scoată încununat din luptă" pe cel ce le primește.[3]

---

[3] Sfântul Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, *FR* 1 (1993), p. 236.

Pricina pentru care au fost scrise „capetele" o constituie cererea lor de către un alt luptător duhovnicesc care s-a adresat Sfântului. Dorea să se adâncească mai mult în problematica rugăciunii duhovnicești și în practica ei. Iar Sfântul le-a scris. Scopul pentru care „capetele" au fost cerute și pentru care au fost scrise atunci, iar apoi au fost predate mai departe următoarelor generaţii până azi, rămâne același. Va trebui să ne mișcăm înlăuntrul hotarelor acestui scop și noi, cei care le citim astăzi, și în lumina acestuia să le înţelegem. Altfel, rămân o mostră de literatură, frumoasă poate, dar neroditoare pentru noi și nefolositoare.

Deoarece „capetele" se adresează unui monah înaintat duhovnicește și cunoscător al tradiţiei și terminologiei duhovnicești, presupun drept deja cunoscute multe alte lucruri, precum „rugăciune duhovnicească sau adevărată", „virtute", „cunoștinţă", „patimă", „luptă duhovnicească", „lepădare", „nevoinţă" ș.a. Pentru cel care nu are nici cea mai mică experienţă duhovnicească sau cunoaștere a terminologiei ascetice și duhovnicești este dificilă urmărirea textului „capetelor" fără vreun ajutor. De aceea vom încerca o lămurire a acestor termeni în locul în care îi întâlnim. Altfel, ar fi nevoie să ne întindem foarte mult, ceea ce, desigur, ar fi obositor pentru mulţi.

Pentru a limpezi și tâlcui „capetele", scrise pe baza unei adânci și bogate cunoașteri a Sfintei Scripturi, a tradiţiei monahale și duhovnicești de până atunci, a unei nepreţuite experienţe personale și a iluminării dumnezeiești, folosim „capetele" înseși. Adică tâlcuim „capetele" prin „capete". Ne ferim dintru început să apelăm la alte scrieri, fie ale aceluiași autor, fie ale altora înrudiţi duhovnicește, pentru a nu ne întinde prea mult și pentru a nu îngreuna în plus textul nostru, deja foarte greu. Vom face excepţie însă de la această regulă atunci când nici înseși „capetele" nu ne vor ajuta la lămurirea lor prin ele însele. În această situaţie, vom apela la alţi scriitori sfinţi și Părinţi, dar iarăși, într-o măsură foarte limitată, deoarece nu facem o expunere exhaustivă a căilor rugăciunii niptice și duhovnicești, în toată întinderea și adâncimea ei. Dacă Domnul va voi, cu timpul, vom da la iveală, după cum socotim, și alte tâlcuiri ale altor autori sfinţi care au scris despre acest subiect. Astfel, unul îl va completa pe celălalt, iar cititorul care va avea răbdarea de a urmări această strădanie va fi ajutat să plinească golurile

pe care, cu necesitate, le lasă expunerea temei rugăciunii duhovnicești, așa cum o face fiecare autor sfânt aparte. Trebuie însă să accentuăm cu deosebită tărie că ceea ce joacă un rol important în înţelegerea celor scrise în „capete" este strădania de a le trăi și de a cere cu răbdare „strălucirea" Duhului Sfânt, pentru o înţelegere mai adâncă și mai lăuntrică a lor. Acest lucru îl accentuează și îl repetă, adesea și în multe feluri, Sfântul Nil în „capete". *Stai la straja ta* (...) *pentru ca Cel ce pătimește împreună cu cei neștiutori să te cerceteze și pe tine*, și atunci, nu numai că *vei primi darul atotstrălucitor al rugăciunii* [70], ci și *vei înţelege* [67], pentru că *Dumnezeu, apropiindu-Se, călătorește împreună cu tine* [66].

Sfântul autor al „capetelor" ne conduce în sfere ale rugăciunii necunoscute pentru cei mai mulţi dintre noi, atunci când de exemplu, ne vorbește despre felul în care întreaga lume duhovnicească se pune într-o mișcare pozitivă sau negativă faţă de sufletul care se roagă. Rămânând statornic pe tărâmul sigur al unui realism antropologic precis și al unei lucidităţi duhovnicești fără egal, Sfântul nostru ne vorbește, de exemplu, de cursele și uneltirile vrăjmașului rugăciunii, diavolul, de firea omului atât de bolnavă și înceată, de tainicele bucurii ale rugăciunii, cărora nu le este seamăn, despre venirea și coborârea Sfântului Duh în sufletul care se roagă, despre sălășluirea în acesta a Preasfintei Treimi, despre tensiunea duhovnicească și „vederea" Celui nevăzut și despre „cunoștinţa fiinţială" sau despre „cuvântul fiinţial", despre adevărata teologie și despre o mulţime întreagă de alte teme.

În acest fel, Sfântul Nil deschide o ieșire pentru omul contemporan, aflat într-un adevărat impas. Întreaga structură internă și evoluţie a societăţii de azi, tehnocraţia, feluritele totalitarisme și diferitele forme de dictatură (nu doar cele politice) îl prind în cursă și îl robesc pe om, făcându-l sclavul propriilor sale creaţii. Îl reduc la un număr dintr-o mulţime anonimă și îl devalorizează la măsura unui atom aproape inexistent, fără personalitate, astfel încât să se înăbușe într-o lume cu desăvârșire materială, fără nădejde, lumină și ieșire din propriile sale legături. Acestui om Sfântul nostru îi arată ieșirea spre cer prin mijlocirea rugăciunii duhovnicești, pentru că ea îl introduce acolo unde-L va găsi pe Însuși Domnul, ieșind din sine și descoperind de ce există și trăiește în această lume atât de antinomică și confuză. De aceea rugăciunea, pentru sfântul autor al „capetelor", nu este

o îndeletnicire întâmplătoare și ocazională, oricât de importantă și serioasă ar fi considerată, ci lucrarea neîncetată și fiinţială a vieţii.

Uimește constatarea că în „capete“ nu se vorbește despre rugăciunea liturgică, despre Sfânta Euharistie și nici despre alte laturi ale rugăciunii. Faptul nu este însă nici ciudat și nici fără explicaţie. Toate acestea sunt presupuse ca deja înrădăcinate în viaţa monahului şi, în general, a luptătorului duhovnicesc. În „capete“ se vorbește, mai ales, de efortul personal al fiecăruia în singurătate, chiar dacă există indicaţii pentru rugăciunea obștească, precum în capul 41 și 42. Printre altele, să nu uităm că tema rugăciunii, care e foarte mare, nu este epuizată în „capete“ nici măcar în ce privește însăși rugăciunea personală. Înţelegerea ei cu duhul, cum deja am arătat, va constitui o foarte importantă contribuţie nu doar în latura rugăciunii personale a fiecărui credincios, ci în întregul Bisericii noastre. Aceasta pentru că rugăciunea este spaţiul duhovnicesc unde se întâlnesc în Duh toţi creștinii, ca mădulare ale Trupului tainic al lui Hristos. Ca rugători, ca suflete care se străduiesc să trăiască cu toată puterea și dorinţa lor comuniunea cu Capul Trupului și, prin mijlocirea Lui, cu întreagă Preasfânta Treime, e cu neputinţă să nu se afle alături chiar prin mijlocirea rugăciunii. Tocmai aici se află marea ei semnificaţie pentru viaţa fiecăruia și a vieţii întregii Biserici.

Trebuie subliniat cu stăruinţă fundamentul biblic al „capetelor“. Studiul și cunoașterea Sfintei Scripturi e un ghid al rugăciunii pentru autorul lor, iar rugăciunea, la rândul ei, ajută la o mai adâncă înţelegere a Scripturii. Astfel, în cele *153 de Capete despre rugăciune* avem aproximativ 50 de referiri directe la texte din Sfânta Scriptură, în timp ce referiri indirecte se află aproape în fiecare frază. Sfântul Nil a știut „să scoată din vistieria sa noi și vechi“ (Mt. 13, 52). Însuși numărul capetelor, 153, e legat de întâmplarea consemnată în Sfânta Evanghelie (*cf.* In. 21, 11) și are pentru autor un înţeles duhovnicesc, precum vom vedea altundeva.

Această convingere are mare importanţă și pentru noi. Ca să-l înţelegem pe Sfântul Nil, ca și pe orice alt Părinte, trebuie să fim familiarizaţi cu Scriptura. Iar ca să putem înainta pe același drum cu ei, trebuie să ne hrănim și noi din sfintele ei pagini. Și aceasta, desigur, în sânul sfânt al Bisericii noastre, care nu e doar păstrătoarea și păzitoarea veșnică a nepreţuitelor comori ale Sfintei Scripturi, ci și singura tâlcuitoare

autentică a ei. Gurile ei sfinte sunt sfinţii și de-Dumnezeu-luminaţii Părinţi, ca și Sfântul Nil în cazul nostru.

Sfântul Nil se referă la Sfânta Scriptură adesea, după cum am spus, și o tâlcuiește de obicei alegoric, văzând în spatele sensului gramatical sau al întâmplărilor istorice și un mesaj mai tainic al lui Dumnezeu către suflet. Astfel, toate câte se spun sau se istorisesc în Scriptură dobândesc un caracter supratemporal și, în același timp, personal. Și toate acestea, desigur, în duhul Tadiţiei de veacuri a Bisericii noastre, care a cunoscut toate căile de pătrundere în sfintele ei texte. În acest chip sunt evitate pericolele răstălmăcirilor teologice și ale fantezismului, ale subiectivismului și ale suficienţei de sine, ale bunului plac, care, când conduc singure, îl fac pe fiecare să ia *fumul drept lumină* [69]. Îl fac jucăria duhurilor rele și a vrăjmașilor săi, care *nu în spatele lui, ci în fața lui își vor face mendrele, și devine ţinta lor în vremea rugăciunii, târât și purtat de ei prin gânduri nechibzuite* [*cf.* 148]. Aceste cuvinte le spune, desigur, tuturor celor care trec cu vederea duhul rugăciunii curate, precum vom vedea, dar se potrivesc și în situaţia de care vorbim aici.

Atât în înfăţișarea gândurilor Sfântului Nil, care urmează după această scurtă *Notiță*, cât și în însuși textul *Capetelor* aflat la sfârșitul acestui volum, toate acestea sunt atât de limpezi și clare, încât nu mai e nevoie să le repetăm aici. În înfăţișarea uneia sau alteia dintre laturile unei anumite teme folosim, poate cam des, texte și expresii din „capete“ pe care le-am folosit și altundeva. S-ar putea ca aceasta să fie socotită o repetiţie a acelorași lucruri, dar noi credem că nu e. Un text sau o frază pot fi privite din multe laturi și puncte de vedere. Când textul, precum „capetele“ în cazul nostru, e foarte scurt, atunci revenirea la aceleași părţi ale lui, pentru a fi privite și din alt punct, este de neocolit. Încercăm, desigur, să evităm aceasta, dar nu ne e foarte ușor. De aceea, cerem și îngăduinţa cititorului pentru situaţiile în care poate că am fi reușit să evităm repetările, dar nu am luat aminte cât trebuie.

Paginile care urmează au caracter introductiv. Seamănă cu schelăria care ajută la săvârșirea lucrării principale. Când lucrul s-a terminat, schelele nu mai sunt necesare. Așa e și cu cele ce sunt scrise aici. Dacă cititorul rezistă și citește până la sfârșit cele ce urmează, precum credem și nădăjduim, și va fi ajutat să fie introdus în gândirea Sfântului Nil,

atunci nu-i va mai trebui textul nostru. Poate și trebuie să citească însăși scrierea Sfântului pentru a se adânci în ea. Și s-o citească nu o singură dată, ci de multe ori și cu toată atenţia. Textele duhovnicești, precum „capetele“, sunt de neînlocuit și cer multă și pătrunzătoare cercetare și asimilare. De aceea, trebuie ca fiecare dintre noi să vină în contact direct cu ele, astfel încât să poată gusta tot harul care curge de la sine și adevărat și, mai întâi de toate, să se folosească duhovnicește și să umble pe același drum pe care a umblat sfântul lor autor. „Capetele“ dau o mărturie minunată pentru aceasta.

Dacă la acest scop vor ajuta și rândurile care urmează, adică schelăria, atunci putem spune că truda de a le scrie nu a fost zadarnică, chiar dacă de acest ajutor se va bucura fie și numai un singur suflet.

Capitolul I

ANTROPOLOGIA RUGĂCIUNII

Omul, așa cum îl văd *Capetele despre rugăciune* ale Sfântului Nil

Ca să înţelegem corect ce spun *Capetele* în legătură cu rugăciunea, atunci când se referă la om, trebuie să ne dăm seama cum îl înţeleg. Aceasta înseamnă că trebuie să facem dintru început o sistematizare a tuturor elementelor legate de om la care se referă „capetele“. Adică trebuie să vedem toate elementele antropologice, așa cum sunt exprimate ele în graiul teologic de specialitate, după ce le-am așezat într-o orânduire logică. Aceasta pentru că rugăciunea nu este deloc fără legătură cu alcătuirea noastră și cu modul în care funcţionează această alcătuire.

Într-adevăr, cine citește cu atenţie textul „capetelor“ se va găsi adesea în faţa unor termeni antropologici care nu sunt întotdeauna ușor de înţeles de către toţi. Desigur, „capetele“ nu ne dau multe elemente explicative și, de aceea, nu este ușor să schiţăm o concepţie completă și o imagine despre om, așa cum îl vede și îl înţelege Sfântul nostru, dar vom încerca să folosim elementele pe care ni le pune la dispoziţie pentru a trasa chiar și o imagine schiţată asupra omului, atât în ceea ce privește trupul său, cât și sufletul.

Astfel, vom putea înţelege corect ceea ce ne spune legat de diferitele părţi constitutive ale omului, cum ar fi: trupul, mintea, voinţa etc.

I. Trupul omului

Omul, din punct de vedere exterior, în dimensiunea sa exterioară, care se află sub directa noastră percepţie, pe care o vedem, o auzim, o simţim, adică o conștientizăm prin intermediul simţurilor noastre, este trup (σῶμα) sau carne (σάρξ) [47]. Carnea sau trupul constituie exteriorizarea sufletului sau a duhului omului. Adică sufletul omului, în cea mai duhovnicească expresie a sa, și nu doar ca totalitate a acţiunilor psihologice inferioare, deoarece termenul *psihic* (ψυχικός) are și acest înţeles la Sfântul Nil. Sufletul omului nu este un duh pur și simplu băgat în trup ca într-un sac, nici trupul nu este un înveliș exterior și mecanic al omului, ceva ca o coajă, având doar o legătură pur exterioară cu sufletul, ci este o parte organică a întregului reprezentat de om ca unitate psihosomatică între duhovnicesc, sufletesc și somatic.

Trupul omului, în ceea ce privește constituţia sa, funcţionează ca o alcătuire de mai multe elemente diferite. Trupul poate să fie influenţat de elemente exterioare, străine de el, care nu sunt materiale ca și el, ci pur duhovnicești (de exemplu 73, 74, 75). Influenţarea și schimbarea modului de funcţionare a trupului [64] de către demoni acţionează, de exemplu, asupra părţii imaginative a sufletului [64], adică în imaginaţia omului sau în patimile lui sufletești [47], atunci când trupul este „răscolit".

Prin urmare, trupul și sufletul (ψυχὴ) și duhul (πνεῦμα) sunt legate unele de altele în om și se influenţează reciproc [64, 69], deoarece alcătuiesc o unitate și compun unul și același om.

După cum am spus deja, Sfântul Nil vorbește despre trup ca despre un amestec de elemente cu o anumită tendinţă (κρᾶσις) [69]. Acest „amestec" este ceea ce numim astăzi, cu o oarecare diferenţă de sens, cu cuvântul *idiosincrasie*, prin care înţelegem modul aparte în care este alcătuit trupul fiecăruia dintre oameni în întregimea lui și, mai cu seamă, modul în care fiecare om reacţionează într-un fel propriu, deoarece fiecare om are propriul său temperament, propria sa alcătuire, propria sa tendinţă de reacţie, prin urmare *idiosincrasia* sa.

Trupul ca „amestec“ (κρᾶσις) mai înseamnă și inexprimabila unitate firească dintre trup și suflet (σύγ-κρασιν), având ca rezultat influenţarea unuia de către celălalt. Astfel, influenţele unui oarecare element asupra trupului se extind și asupra sufletului, iar influenţele asupra sufletului nu lasă trupul neinfluenţat.

Totuși, trupul este caracterizat, din punct de vedere moral și duhovnicesc, prin *neînfrânare* (ἀκρασία) [64]. *Neînfrânarea* arată neputinţa omului de a-și stăpâni pornirile și instinctele. Caracteristica neînfrânării trupului este starea lipsită de pace, starea de aţâţare și de tulburare.

Neînfrânarea trupului este domolită și liniștită prin *psalmodie* [83]. Deja influenţa liniștitoare a muzicii, mai ales a psalmodiei, care nu e doar o simplă muzică, asupra sistemului nervos și în funcţionarea întregului organism e cunoscută de fiecare.

Trupul nu e „mișcat de sine“, ci „mișcat de altul“, pentru că nu el are primul cuvânt și puterea de a porunci în viaţa omului, iar lucrările sale sunt subordonate sufletului. De aceea, prin implicarea sufletului într-o acţiune, de exemplu în psalmodie, este implicat și trupul spre altceva diferit de cele care îl tulbură, și de aceea se și liniștește, se domolește și se reîntoarce la funcţionarea sa normală și firească [83]. Trupul are un caracter slujitor. Este instrumentul sufletului. Dar această caracteristică nu trebuie înţeleasă în sens exclusiv exterior. Faptul că trupul este instrumentul sufletului nu înseamnă că este ceva cu desăvârșire secundar. Aceasta deoarece trupul reprezintă expresia materială a sufletului în lumea sensibilă. Deja am semnalat că trupul influenţează sufletul. Aceasta se vede mai clar în anumite situaţii la care se referă Sfântul. Le vom vedea în altă parte pe îndelete și, pe scurt, mai jos.

După cum anumiţi factori fizici influenţează funcţionarea trupului (frigul, căldura, bolile etc.), tot astfel și diferiţi factori exteriori duhovnicești influenţează funcţionarea trupului, fie pozitiv (îngerii, 75), fie negativ (demonii, 73, 74, 75, 91, 96 ș.a.). Influenţa exercitată de acești factori asupra trupului este felurită. O influenţă specială, care are o importanţă deosebită pentru subiectul nostru, al rugăciunii în special și al vieţii duhovnicești în general, e influenţa

datorată unor acţiuni care se exercită fizic asupra creierului (lovituri, căderi etc.), care duc la tulburări foarte grave asupra funcţionării minţii și, în consecinţă, asupra întregii vieţi duhovnicești.

Demonii pot, potrivit Sfântului Nil, să atingă creierul [73]. Creierul este organul firesc al minţii [73]. După cum demonii se ating de creier, tot așa acţionează și asupra luminii minţii [73] și asupra limpezimii ei și, prin urmare, asupra modului corect de percepere a celor ce se petrec. Astfel, produc anomalii în funcţionarea gândirii. Tulburarea gândirii, datorată contactului din creier, constituie pricina pentru stăruirea altei influenţe subordonate ei, manifestată în stările duhovnicești patologice și speciale, adică a influenţei omului asupra lui însuși. O astfel de stare patologică „pătimașă“ (ἐμπαθής) – în graiul Sfântului nostru – care înteţește confuzia luminii naturale a creierului, este *slava deșartă* [73]. Ea influenţează mintea, iar mintea deja tulburată de creier nu mai vede lucrurile corect, ci strâmb.

Avem de-a face, în acest caz, cu o lucrare psihosomatică foarte complexă, în care factorii externi îi influenţează pe cei interni și amândoi converg spre generarea unor stări anormale. Este vrednică de atenţie sublinierea Sfântului Părinte asupra caracterului anormal al acestor stări psihosomatice, care conduc pe om la năluciri și rătăciri, tocmai din cauza tulburării funcţionării firești a trupului [74]. În această situaţie avem atât fenomenul sugestiei strecurate din afară, exterioare, cât și al celei venite dinlăuntrul omului, interioare, al autosugestionării (de exemplu, slava deșartă), care au evidente consecinţe somatice. Astfel, multe *arătări* [74] sau vedenii, dintre care nu puţine au și caracter fizic/somatic nu constituie stări normale pentru om, deoarece în creier e prezentă o anumită tulburare.

Sfântul Părinte accentuează deosebita importanţă pe care o are cumpătarea și funcţionarea normală și liniștită a trupului pentru întreaga viaţă duhovnicească [83]. Nălucirile și vedeniile sunt lucrări obișnuite și *potrivnice* (ἀντικείμεναι), adică stârnite de *cel potrivnic* (ὁ ἀντικείμενος), vrăjmașul omului, diavolul, care merge întotdeauna împotriva folosului și sporirii lui duhovnicești [75].

CUPRINS

CAPITOLUL II

RUGĂCIUNEA ŞI VIAŢA DUHOVNICEASCĂ

CAPITOLUL III

RUGĂCIUNEA

CAPITOLUL IV

DIMENSIUNEA COSMICĂ A RUGĂCIUNII